

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

C. P. Plooy / Ede

Vruchten van de Geest of kunstfruit? (2) (Hand. 4 : 36-5 : 11)

Ananias heeft een mooie naam, dat wel. Ze betekent: HERE ontfermt zich. Die ontferming van God mogen wij als kinderen Gods laten uitstralen in ons leven en doorgeven aan noodduftigen.

„Waarom help je mij eigenlijk!“. „Het is de HERE God, die mij alleen maar gebruikt om zich over jou te ontfermen“. Zo gaat dat. Ja, een mooie naam: Ananias.

Maar als het niet meer dan een náám is? Een lege winkel achter een volle etalage?

Ananias en Saffira konden het goed doen en ze konden ook wel wat missen. Ze zien wat de leviet Jozef gedaan heeft en willen niet achterblijven. Ook zij verkopen een stuk grond en brengen het geld bij de apostelen. Tot nu toe is er niets aan de hand. Maar dan komt het: ze doen alsof! Ze doen alsof dit de hele opbrengst is. Ze willen de naam hebben en de schijn ophouden, van hetzelfde te doen als Jozef.

Dat is de toeleg van de satan: de leugen in de kerk. Als èrgens de leugen fataal wordt, dan in de kerk! Waar juist de Waarheid ons vrijmaakt, onthecht van bindingen, aan zonde en schuld, maar ook aan geld en goed, vrijmaakt van geldzucht en eerezucht.

—o—

U kent de afloop: de Heilige Geest grijpt in en maakt dat Petrus de leugen in de kerk kan betrappen en ontmaskeren. We vinden het gevolg wel heel erg: Ananias zakt in elkaar en wordt dood weggedragen. Zijn vrouw krijgt even later nog de kans om de leugen los te laten, maar ze houdt stijf en strak vol: dit is de hele opbrengst van het stuk land... en ook zij klappt in elkaar, het wordt ook haar dood. Verschrikkelijk: man en vrouw, dood en begraven op één dag! Moest dat nu zo hard?

Maar we zullen uit de waarheid van het strafgevolg moeten concluderen tot de grootheid van het kwaad en van het gevaar, dat de gemeente in haar geheel bedreigt! Het kwaad, het gevaar van de leugen in de kerk, de show, de vertoning, de schijn ophouden, een fraaie buitenkant bij een voze binnenkant. Zó hol en voos van binnen, dat Ananias en Saffira zo maar in elkaar klappen, als Petrus, neen, de Heilige Geest, er doorheen stoot. Zo zie ik dat in elkaar klappen van die twee: niet maar een klap en straf van buiten af, maar gewoon van binnen uit, — als de schijn wegvalt hebben ze ineens niets meer over om hen overeind te houden.

Als je aan God „vast zit” en aan Jezus „gehecht bent” klap je

geestelijk niet zo gauw in elkaar. En dát was Jozef, de leviet, en zoals we de vorige keer zagen: de naam „Levi” betekent: verbonden, gehecht.

Petrus zal wel geschrokken zijn van de uitwerking van zijn woord, neen, van Gods Woord! Als bij Ananias eraf gestroopt wordt wat er in hun leven was aan uiterlijke schijn van vroomheid en offervaardigheid, — wat blijft er dan anders over dan de dood?

Voor het zover was heeft Petrus hun zonde drievoudig scherp getypeerd:

- a. de satan heeft hun hart vervuld.
Dat staat ook van Judas geschreven. Ook hij hield lang de schijn op. Zette eerst de deur van zijn hart op een kier voor satan; later ging de deur hoe langer hoe verder open, want als de satan eenmaal zijn voet tussen de deur heeft... tot dat hij Judas' hart helemaal vervuld had. Zo ging het ook met Ananias en Saffira. En dat in een gemeente, waar de Heilige Geest mensenharten vervult! Wie wint het in de Pinkstergemeente? Satan of de Heilige Geest? In dit kritieke moment moet er grote vreze komen over heel de gemeente en over allen in Jeruzalem, die ervan hoorden. Die voor de show zich bij de gemeente willen voegen durven niet meer; maar temeer worden er toegevoegd, die ècht geloven in de Here Jezus! Echt en onecht moeten uit elkaar gehaald worden. Dat is het doel van de tucht in de kerk.
- b. ze hebben de Heilige Geest bedrogen. Niet maar de apostelen, maar de Heilige Geest. Vergeleken bij de vruchten van de Geest aan onderlinge liefde en offervaardigheid, boden Ananias en Saffira maar „kunstfruit” aan. U weet hoe sprekend dat op echt kan lijken! Je zou er zo in bijten! Maar het is bedrog.
- c. ze hebben de Geest des Heren verzocht.
Verzoeken of beproeven is proberen hoever je met iemand kunt gaan, hoelang je hem bij de benen kunt nemen, zonder dat hij 't merkt of er wat aan doet.
Dát hebben nu Ananias en Saffira samen afgesproken: ze zullen eens zien hoelang dat lijden kan met de Heilige Geest!

—o—

We schrikken wel van deze geschiedenis! Show en schijn worden in de kerk vandaag niet zo direkt en duidelijk meer gestraft, met een beroerte b.v. Maar dit wordt ons wèl voor gehouden en verkondigd om erger te voorkomen!

Ernstige waarschuwing: we kunnen niet eindeloos doorgaan met de Heilige Geest op de proef te stellen!

Heilig toch en te eren, is de HEER der heren!

Doorgrond o God mijn hart... het ligt

toch open voor Uw aangezicht.

Toets mij, of niet een weg in mij

mij schaadt en leidt aan U voorbij.

Over de waarheid (4)

Filosofische aantekeningen bij een studierapport

12. Beoordeling van het zgn. objectieve waarheidsbegrip

(1. voordeel en nadeel?)

In het rapport wordt een merkwaardige beoordeling gegeven van wat men het objectieve waarheidsbegrip noemt. Men zou verwachten dat het genoemde begrip op z'n *juistheid* zou worden beoordeeld en dan is het denkbaar dat men een gemengd oordeel velt: juiste elementen naast onjuiste, indien men niet zonder meer de beoordeelde opvatting geheel juist of geheel onjuist wil noemen.

Ongebruikelijk, zeker in christelijke kringen, is echter dat het rapport hier de *waarheidsvraag* - zo men wil: de vraag inzake de al of niet *juistheid* - omzeilt, door hier te spreken over voordelen en nadelen van de beoordeelde opvatting.

Wanneer we echter vast willen houden aan de overtuiging dat ook theorieën *waar* behoren te zijn, dus *waarheid* omtrent het besproken onderwerp behoren uit te drukken, dan zal, bij welwillende interpretatie, „voordeel” en „nadeel” bedoeld zijn als een slordige uitdrukking voor het meer gebruikelijke erkennen van „momenten” van waarheid of onwaarheid, van juistheid of onjuistheid. In een onwaarheidsgeheel kunnen ware gedachten zijn opgenomen, als waarheids-„elementen”. Wie zich echter bewust is van de enorme invloed van de pragmatistische levensbeschouwing in onze huidige samenleving, en wie daartegen vanuit het christelijk geloof zijn „neen” wil volhouden, speelt wel met vuur wanneer hij in een kerkelijk functionerend betoog zomaar de pragmatistisch-utilistische terminologie hanteert en anderen leert hanteren. Als het om de waarheidsvraag gaat - in de wetenschap en in de praktijk - dan gaat het niet in de gebruikelijke

kerkelijk leven

zin der woorden om voor- en nadelen, maar om voor- en nadelen met betrekking tot het bereiken van de *waarheid*, m.a.w. om meer of minder *juistheid* of *waarheid* in de weergegeven theorieën.

13. Beoordeling van het zgn. objectieve waarheidsbegrip

(2. zijn feiten ook normen?)

Maar nu over de *inhoud* van wat het rapport voordeel en nadeel noemt. Het voordeel van het zgn. objectieve waarheidsbegrip zou volgens het rapport zijn „het besef dat om waarheid te spreken men een norm van buitenaf moet erkennen. Waarheid is niet zo maar willekeurig” (10).

Dat klinkt goed - op het eerste horen. Maar het slaat niet op het enige regels tevoren geschetste beeld van het zgn. objectieve waarheidsbegrip. Daarin is nl. geen sprake van enige menselijke activiteit die onderworpen is aan een norm of richtsnoer. Er is alleen sprake van een niet-menselijke activiteit, nl. het „spiegelen”, en dan bedoeld als beeldspraak: „als het ware”. Volgens het objectieve waarheidsbegrip (in de weergave van het rapport) is de mens „ontvangend en passief” (10), de zaken (weer-)spiegelend.

In de opvatting die het rapport hier presenteert, nl. dat het „voordeel” van het „objectieve waarheidsbegrip” is dat het een „norm van buitenaf” erkent, herkennen we de thomistische opvatting dat de *werkelijkheid* buiten de mens als norm fungeert voor de kennisverwerving („res sunt mensura et regula intellectus”). Het is echter nogal verwarrend om de werkelijkheid aan te duiden als een „norm van buitenaf”. Hier rijzen enkele vragen. Is dit nu letterlijk of figuurlijk bedoeld: werkelijkheid als norm? Hoe kan de werkelijkheid, hoe kan een feitelijke stand van zaken de rol vervullen van een norm die zegt wat en hoe we moeten handelen, in casu: om kennis te verwerven? Natuurlijk is de bedoeling van wat

pastorale notities

„U KUNT OOK BELLEN”

Voor de derde keer en dat is dan voor 't laatst, een stukje over de reacties die er kwamen op de radiokerkdienst van onze gemeente. 's Zondagsavonds belden er nogal wat mensen die vreselijk eenzaam zijn. Weduwen, weduwnaars of gescheidenen. Ze draaien het nummer dat de omroepster opgegeven heeft, omdat ze graag even tegen iemand aanpraten, want er zal de hele avond wel niemand komen en de kinderen zijn de hort op; dat wordt laat eer die terug zijn. Voor zulke eenzamen zijn de uren na de kerkdienst bedoeld, maar ze hebben soms moeite om de man met wie ze praten willen,

te pakken te krijgen. Ze horen steeds de bezettoon, want er zijn anderen, die de lijn blokkeren. In mijn geval waren dat enkele mensen die iets te schelden hadden. Ik had de kinderdoop gepropageerd en dat was geen doop: dat was alleen maar een besprenkeling en dat stelde niets voor; dat was van de satan. Ik kreeg vlugschriften thuisgestuurd. Ze zijn van Johan Maasbach: „De kinderbesprenging is de duivel welbehaaglijk en hij wil die leugen handhaven... Door het bedrog van de kinderbesprenging zijn velen weliswaar lid van een of ander kerkgenootschap, maar als u zich niet bekeert, gaat u met uw doop door de kerk heen naar de hel!” De omslag van het geschrift is een pagina-grote foto van de leider Maasbach als hij aan 't dopen is.

Daar is één van die mensen die veel aan Evangelisatie doen, maar dan wél onder Christenen. Zij prediken de Chrisuts uit nijd en strijd (Filipp. 1 : 15) tegen de kerk, en dat kan toch niet bedoeling zijn.

A. H. Algra (Sliedrecht)

't rapport zegt, wel te vermoeden: bij ons verwerven van kennis moeten de feiten (de werkelijkheid, de stand van zaken) gekend worden zoals ze zijn, onverkort, niet verdraaid, scherp en goed waargenomen en geanalyseerd. Maar waarom moet dat zo onbeholpen worden geformuleerd? Zijn de feitelijke werkelijkheden waarop onze kenactiviteit zich richt niet veeleer zelf subjecten, d.w.z. onderworpen aan wetten en normen, nl. *hun* eigen levenswetten en normatieve structuren? Waarom niet ook hier gewaarschuwd tegen de vermenging of verwisseling van feiten en normen? Bovendien: als men zegt dat de feitelijke standen van zaken in het kennisproces een „norm van buitenaf” zijn, wat blijft er dan over van het verderop zo sterk beklemtoonde ineen-geschoven zijn van subject en object? Maakt men dan zelf wel consequent ernst daarmee? Kan men dan die impliciete erkenning van een „norm van buitenaf” nog een „voordeel” noemen? Of is het allemaal wat losjes en vlot geformuleerd zonder waarheidsaanspraak, zodat men *daarom* maar niet spreekt van waarheidsmomenten in het „objectieve waarheidsbegrip” en liever de schijnbaar neutrale term „voordeel” gebruikt? De kennistheorie is inderdaad zeer abstract, gecompliceerd en subtiel. Men kan daarom sceptisch staan tegenover popularisering. Maar als dit rapport toch meent deze weg te moeten opgaan, mag het daarom nog niet vluchten in deze vage slordigheid, die slechts in schijn helder is. Elk degelijk filosofisch lexikon

leert ons immers hoe dubbelzinnig de klassieke adaequatio-formule is, die volgens het rapport kenmerkend zou zijn voor het zgn. objectieve waarheidsbegrip van „de meest gangbare opvatting”.

Intussen willen we wel graag de goede bedoeling van paragraaf 2 vasthouden. In de terminologie van de reformatische wijsbegeerte luidt die m.i. als volgt. Waarheid is het resultaat van feitelijke gehoorzaamheid aan de menselijke kennisactiviteit aan de daarvoor geldende ken-normen, zoals die bijv. in de zgn. wetten van de logica- en kennistheorie nader geformuleerd ple-gen te worden.

14. Het zgn. nadeel van de meest gangbare opvatting van de waarheid

Behalve het bedoelde „voordeel” heeft het zgn. objectieve waarheidsbegrip van de gangbare opvatting ook een „nadeel”. Volgens het rapport is dat nadeel „dat de mens in deze opvatting wel erg passief is” (10). Dat passieve wordt dan een bladzijde verder met de volgende werk-woorden nader aangeduid: spiegelen, ontvangen, oprapen. Deze activiteiten in het proces der kennisverwerving worden dus onder passiviteit verstaan. Erg nauwkeurig en helder is dat niet. Ook hier willen we echter speuren naar de goede bedoeling, ofwel: het waarheidsmoment. Kennelijk gaat het hier om het contrast met de zgn. subjectieve waarheid, waarbij de

IN DIT NUMMER

- 225 Ds C. P. Plooy, Vruchten van de Geest of kunstfruit? (2)
- 227 M. Vrijmoeth-de Jong, Bijbelgebruik in het gezin (extra bijdr.)
- 226 Prof. dr A. Troost, Over de waarheid (4)
- 228 H. Longeraak, Luisterboeken (2)
- 228 Oog voor elkaar (1)
- 229 Persschouw

mens een actieve, in de zin van *creatieve* rol wordt toebedeeld. Daarover in een volgend punt wat meer.

Intussen lezen we als argument om dat „erg passief” zijn van de „objectieve waarheidsopvatting” als een *nadeel* (lees: fout) af te wijzen, slechts deze, ietwat retorische vraag: „De waarheid zeggen en kennen vergt toch inspanning, onderzoek, worsteling? Vraagt echte waarheid niet om de activiteit van de mens?” (10).

15. Het wijsgerige waarheidsbegrip behoort genuanceerd te zijn

Dit zijn m.i. even suggestieve als verwarrende vragen. Want om welke waarheid gaat het? Om te constateren dat een schilderij scheef hangt (het voorbeeld van het rapport!) is bepaald geen „inspanning, onderzoek, worsteling” nodig. Om echter er precies achter te komen wat Thomas van Aquino bedoelde met zijn eigen twee verschillende exegeses van de formule dat de waarheid overeenstemming is tussen verstand en zaak, en wat dan het grote verschil is met wat B. Russell met dezelfde formule wil zeggen - ja, dat vergt „inspanning, onderzoek, worsteling”, zelfs wijsgerige ervaring.

Van een bezinningsrapport dat met nadruk een toonaangevend filosofisch openingshoofdstuk presenteert, mocht verwacht worden, dat genuanceerder over „waarheid” was gesproken. Nu lopen minstens drie verschillende waarheidsbegrippen diffuus door elkaar, ook in de voorbeelden: a) geloofswaarheid - het hoofdonderwerp van het rapport als geheel; b) theoretische waarheid die veelal na moeizaam onderzoek kan worden gevonden door deskundigen en c) de primaire praktische waarheid zoals die gekend wordt in de niet-theoretische dagelijkse levenservaring, waarbij men zonder worsteling, methode, onderzoek, bewijs, e.d. simpelweg en terecht zeker weet dat een scheef hangend schilderij scheef hangt en dat suiker zoet smaakt. Tot deze laatste categorie behoort ook de geloofswaarheid, althans naar reformatische opvatting - niet altijd naar rooms-katholieke opvattingen. Wij belijden immers de eenvoud en de duidelijkheid van de heilsopenbaring Gods in Christus en in Gods Woord. Geloofswaarheden worden *beleden* vanuit het „beamend luisteren” in (filosofisch gesproken) *apriorische overgave* aan de goddelijke of menselijke spreker.

16. Menselijke activiteit? Ja, maar welke?

„Vraagt echte waarheid niet om de activiteit van de mens?” is een vraag die m.i. in geen enkel opzicht kan dienen als argument tegen de zgn. „objectieve waarheid” van de

„meest gangbare opvatting van waarheid in de gewone ervaring” (blz. 10 en 12). Letterlijk genomen is die vraag onzin en heft zij zichzelf ook op als de beweerde passiviteit in dat waarheidsbegrip nader omschreven wordt met diverse werk-woorden. Maar naar de bedoeling is zij *ongeoorloofd*, als ze dienen moet om althans iets (een zgn. „voordeel”) van de als geheel onaanvaardbare subjectieve waarheidsopvatting die in de volgende paragraaf besproken wordt, alvast aannemelijk te maken. Want de nu in het rapport en door ons aan de orde te stellen „subjectieve waarheid” bedoelt *niet* de *vanzelfsprekende* activiteit in het waarheid zeggen en (leren) kennen, maar een zeer bepaalde, nl. een creatieve activiteit, waarbij de mens niet slechts kennis of waarheid in zijn oordelen *vormt* uit het *gegeven* „materiaal”, maar zowel de „zaken” als de waarheid daaromtrent, *zelf schept*.

(wordt vervolgd)

M. Vrijmoeth-de Jong / Zwolle

Bijbelgebuik in het gezin

(extra bijdrage)

De heer W. Jellema, die deze artikelserie volgt en ervaring heeft met allerlei hulpmiddelen voor bijbelstudie in het gezin, stuurde enige gegevens ter informatie in een originele vorm. Zonder verder commentaar geven wij zijn bijdrage graag aan u door.

1. In Lukas 2 : 7 lezen we „En zij baarde haar eerstgeboren zoon en wikkelde Hem in doeken en legde Hem in een kribbe”. Weet u, dat het gewoonte was om kinderen bijna helemaal in doeken te wikkelen om te voorkomen, dat ze last hadden van muggen? Dat staat in het boekje „*In het land van de Bijbel*”, geschreven door I. Snoek (prijs f 13,95). Een erg leerzaam boekje, ook voor kinderen.

2. Weet u, wanneer Jeremia leefde en dat Daniël naar Babel werd gevoerd in de tijd dat Jeremia optrad? In de „*Atlas van de Bijbel*” (uitgave Voorhoeve - Den Haag, prijs f 4,90) staat een schat aan kaartjes afgebeeld. Erg nuttig om aan tafel met het gezin bij de hand te hebben.

3. Dit atlasje maakt deel uit van een duurdere uitgave getiteld „*Encyclopedie van de Bijbel*”? eveneens van Voorhoeve - Den Haag (prijs f 42,50). Een boek met

veel informatie en foto's, die een inzicht geven in de omstandigheden in het land Israël in vroeger dagen. 4. Een soortgelijk naslagwerk is het bekende boek „*Handboek bij de Bijbel*” (uitgave Voorhoeve - Den Haag, prijs f 59,90). Veel kleurenfoto's, kaartjes en registers van personen, volken en plaatsen uit de Bijbel. Ook vindt u gegevens en foto's van planten en dieren. Een kalender van het oude Israël laat de samenhang zien met onze jaarindeling. Weet u, wanneer de wijnstokken verzorgd moeten worden? Weet u, dat het Purimfeest (Esther 9 : 26-28) in dezelfde tijd viel als de late regens (Jeremia 3 : 3)?

5. „Vraag van de Here ten tijde van de late regen”. Weet u, waar u deze tekst kunt vinden? Zijn er meer teksten in de Bijbel, waarin de late regen wordt genoemd? Komt de naam Lucas ook in het Evangelie van Lucas voor? Het antwoord op deze en soortgelijke vragen is snel en gemakkelijk te vinden in de „*Concordantie op het Oude en Nieuwe Testament*” (uitgave Bosch en Keuning - Baarn, prijs f 31,—). Voor bijbelstudie een onmisbaar hulpmiddel.

6. Een boek met zeer veel informatie, speciaal om de samenhang tussen diverse bijbelgedeelten te bestuderen is de „*Bijbelse Encyclopedie*” (uitgave Kok - Kampen, prijs f 62,—). Als u aan de hand van dit toch relatief goedkope boek met

750 pagina's, gedrukt met een kleine letter en daardoor zeer veel gegevens bevattend, studierend uw Bijbel leest, gaat alles nog meer voor u leven en ontdekt u steeds meer. Een voorbeeld:

„En gij Kapernaum, zult gij tot de hemel verheven worden? Tot het dodenrijk zult gij nederdalen” zegt Jezus in Mattheus 11 : 23. Weet u dat in Kapernaum een bezetene en een man met een verschrompelde hand door Jezus werden genezen? Daar was ook het huis van Petrus' schoonmoeder en het huis waar de verlamde man door het dak werd neergelaten. Hier woonde ook de hoofdman, wiens knecht door Jezus werd genezen en Jairus (de overste van de synagoge). Weet u, dat ook de tollenaar Levi (de latere apostel en evangelieschrijver Mattheus) hier woonde? Dit alles leest u onder de (plaats) naam Kapernaum.

7. Erg geschikt voor opgroeiende kinderen is het boekje „*Help, ik lees de Bijbel*” (uitgave Ned. Bijbel Genootschap, prijs ca f 9,—). Hierin staan korte inleidingen op de bijbelboeken, toelichting op Joodse feesten, enkele kaartjes, moeilijke woorden en kernbegrippen uit de Bijbel. Verder een leesrooster voor zelfstudie (bij voorkeur gestimuleerd en begeleid door de ouders).

Taboe

Moogt ge een rank in 't licht doen baden die slechts in troostrijk donker groeit? Moogt g' aan de dag een bloem verraden die slechts te middernacht ontbloeit?

Wees schuchter om het woord te vinden dat noemt wat mens met mens vereent, om een benaming te verbinden aan wat als gloed in d' ogen zweemt.

Misschien dat 't beste ons verlangen woordloos in droom 't geluk verwerft - Want dat, met 't in een naam te vangen, een glans verdoft, een schijnsel sterft.

't Geluk mocht zijn gelaat afkeren, zodat g' uw overmoed betreurt als gij van zijn geheim de tere luchtige sluier openscheurt.

Wees schuchter om ter hand te nemen wat kostbaar, broos en breeklijk is - 't Is beter licht, geen woord te lenen voor iets dat onuitsprekelijk is.

1939

Hein de Bruin

(vertaling van Ferre Schurers „Tabu”)

Wij zijn niet meer dan vrijgekochte slaven, Heer,
toch ook niet minder, Vader, dan Uw eigen zonen.
Wij danken U, meer dan wij kunnen zeggen, Heer,
dat wij in vrijheid in Uw wereld mogen wonen.

Toen ik uit de kerk kwam
liep ik met mijn hoofd in de wolken
lichtvoetig over de aarde:
in woorden van vandaag
hoorde ik klanken van morgen.

C. v. B.

H. Langerak / Utrecht

LUISTERBOEKEN (2)

Luisterboek 2 draagt als titel: ER IS EEN BELOFTE. Er worden door Gabriël Smit psalmen voorgelezen naar zijn eigen vertaling.

Ook hier weer prachtige achtergrondmuziek, gespeeld door Mars van 't Veer, op een heel bijzonder huispijorgel. Het is gebouwd door Hermanus van 't Hart omstreeks 1840. De gegevens van het orgel, over de Baskant zowel als de Diskant, worden alle nauwkeurig vermeld.

Voordat ik iets zeggen ga over de inhoud van dit Luisterboek, wil ik eerst een enkel woord wijden aan de dichter Gabriël Smit. Deze is namelijk eind mei van dit jaar, ruim twee maanden geleden dus, overleden. Hij was 71 jaar.

Op 25 februari 1910 werd hij te Utrecht geboren. Zijn ouders waren oud-Katholiek, maar Gabriël ging op zijn 24ste jaar over tot de rooms-Katholieke kerk. In de jaren zestig nam hij ook van deze kerk afscheid, zonder zich bij een andere kerk aan te sluiten. Zijn geloof heeft hij echter wel behouden. Daarvan getuigen zijn, na die tijd, uitgegeven gedichten. In Luisterboek 2 leest hij, zoals gezegd, psalmen voor, naar een eigen vertaling.

Die psalmen zijn verrassend om te beluisteren.

Om u enig idee te geven van zijn werk geef ik psalm 23 door.

De Heer is mijn herder, hij gaat
mij voor naar velden vol dicht,
levend groen waar het heerlijk
weiden is, dankbaar staat
hij achter mij als ik drink
van bronhelder water dat
mijn heetste dorst verslaat.

Hij wijst mij het veiligste pad
en zegt: Dit is mijn naam.
Wordt het toch steil en glad
dan is hij mijn stok. Ben ik
terug in het dal waar alles
grauw is en kaal, de dood zelf,
dan staat hij naast mij en zegt:
Wees niet bang, hier is mijn hand.

Sluiten mijn vijanden verwoed
mij in om mij uit te hongeren,
hij geeft mij voedsel in overvloed.
Zorgzaam zalft hij de brandende
wond van mijn hoofd met zachte
olie, geeft mij een beker te drinken
vol veerkracht en levensmoed.

Zijn heil, zijn stille goedheid
blijven mijn hele leven mij
volgen, hij is mij een huis
dat nooit wordt weggebroken
of afgenomen en waar ik vrij,
gelukkig mag wonen tot in
lengte van dagen, altijd.

U merkt het wel, de vertaling is nogal vrij, maar zij geeft, dacht ik, wel heel mooi de bedoeling van de psalmist door. En dat is juist dat wat Gabriël Smit wilde bereiken.

Tenslotte: Ik vind het idee van het Luisterboek erg fijn en ben zeer benieuwd naar de volgende uitgave.

Oog voor elkaar

(1)

Als je dit boek van prof. dr. J. P. Versteeg (uitgave Kok, Kampen, 1980, tweede druk, 112 bladz., prijs f 18,90) leest, is het alsof je zijn colleges in Apeldoorn bijwoont. Althans zo stel ik me dat voor. Hij heeft het doel na te gaan „het gebruik van het woord ‘elkaar’ in het Nieuwe Testament met betrekking tot de onderlinge verhoudingen binnen de gemeente” en deed dit nauwkeurig.

Ruim 110 maal komt het woord ‘elkaar’ in het N.T. voor (de tekst van de vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap is daarbij gevolgd). Niet overal, zo zegt hij, heeft dit woord echter dezelfde importantie. „Op tal van plaatsen wordt het in een zeer algemene, niet-theologische betekenis gebruikt”. Die plaatsen laat prof. Versteeg dan ook liggen. Dan blijven er ruim 70 teksten over, die hij stuk voor stuk bespreekt, de N.T.-boeken op de voet volgende. Bij elke tekst komt het verband met het geheel (pericoop, hoofdstuk, bijbelboek) aan de orde, bij sommige ook de Griekse tekst met haar karakteristieke duiding, bij weer andere de relatie met parallelle Schriftplaatsen.

Veel verwijzingen naar exegetische geschriften (339 noten!), meestal hedendaagse, geven aan dat de schrijver nauwgezet poogt te zijn in de weergave van de tekst en haar exegese en hoe hij zijn studenten met de neus op de tekst drukt. Je kunt niet volstaan met een eerste indruk of met een algemeen gebruikelijke uitleg.

Na de bespreking van die 70 teksten vat de auteur het geheel samen in een zestal conclusies en geeft ons nog 3 bladzijden verklaring van vreemde woorden er bij.

Het is opvallend hoeveel malen het woord ‘elkaar’ in het N.T. voorkomt en op hoe onderscheiden manier het wordt gebruikt. Je staat versteld hoe grote rijkdom daarin tot de gemeente komt. Belichting van dat éne facet ‘elkaar’ doet wat. Het Woord Gods, dat zó tot ons komt, is ook hierin levend en krachtig.

Enkele voorbeelden ervan:

Matth. 24 : 10 - „elkaar overleveren en elkaar haten”

Binnen de gemeente komt dat in de eindtijd openbaar. Geen vervolging van buitenaf, maar door hen, die afvallig worden. „Tegenover het elkaar dienen en elkaar liefhebben het elkaar overleveren en elkaar haten”.

Marc. 9 : 50 - „hebt zout in uzelf

en houdt vrede onder elkander” Zout, in gebruik bij offers, kan aan-geven de bereidheid tot het offer. Misschien wel het aanvaarden van lijden (het kruis), van de vervolging. Dan juist door als discipelen van Christus (als gemeente) in vrede met elkaar te leven, zó de moeiten aan kunnen.

Rom. 12 : 5 - „één lichaam in Christus, maar ieder afzonderlijk leden ten opzichte van elkander” Niemand staat daar buiten, mag doen alsof hij er buiten staat of ook anderen negeren. Wij samen, met elkaar, zijn als gemeente het éne lichaam van Christus. Wel vertonen die leden van het lichaam een grote verscheidenheid, „een eigen mate van het geloof” en daarmee mogen en behoren we elkaar te dienen.

Rom. 13 : 8 - „zijt niemand iets schuldig dan elkaar lief te hebben” Schuldig, net als bv. het betalen van belasting (vers 7), je kunt er niet onderuit. De HERE ontslaat je er niet van, ook niet als er - zoals in Rome's gemeente met z'n sterken en zwakken - onderling verschillen openbaar komen. Toch liefhebben van elkaar.

Gal. 6 : 2 - „verdraagt elkaars moeilijkheden”

Een betere vertaling zou zijn „waardigheden, dingen waarin iemand aanzien heeft”. Dan betekent het het van elkaar aanvaarden dat in de gemeente de een in bepaalde dingen uitmunt boven de ander. Het gemeentelijk leven kan alleen functioneren als er vreugde is over de gaven van de naaste.

Ik zou nog wel even door kunnen gaan, maar zeg liever: koop het boek en lees zélf. Herlees het en je herkent op dit éne punt wat ‘elkaar’ betekent, Gods boodschap aan ons, ook in deze tijd.

Om die aanbeveling nog te onderstrepen, tenslotte nog iets uit de conclusies, die prof. Versteeg trok:

- het leven van de gemeente speelt zich in dit ‘elkaar’ af; „op onszelf” geloven, zonder relatie met de anderen, is ondenkbaar.
- wij zijn er met-elkaar, door het werk van onze Heer, en voor-elkaar: lichaam en leden.
- het centrale van de roeping van de gelovigen jegens elkaar is het gebod tot liefhebben en dat is niet vaag en ongrijpbaar, nee het is dienen, aanvaarden, leren, vermanen, opbouwen, verdragen en nog veel meer.
- in de gemeente niet morren en stijgen, in wellust voor elkaar ontbranden; dat is dis-harmonisch en demonisch.
- de eenheid van de gemeente en de verscheidenheid binnen de gemeente zij nbeide wezenlijk.

Er is nog meer over dit boek te zeggen, zeker ook naar aanleiding ervan.

Een tweede stukje volgt derhalve.

ingezonden

De mondige gemeente

Onder deze titel heeft br. G. Janssen te Nijverdal een artikel geschreven in 3 opeenvolgende uitgaven van „Opbouw” onder de nummers 13, 14 en 15 (3, 10 en 17 april '81). De lezing en herlezing van dit artikel heeft diepe teleurstelling en ook wel verontwaardiging gewekt vanwege zijn eeuwenlange cliché-terminen, zijn onjuistheden en zijn onbijbelse interpretaties.

Laten we beginnen met het lezen van de eerste en de laatste zin van dit artikel die lijnrecht met elkaar in strijd zijn.

De eerste zin (pagina 98, kolom 1) luidt: „De gemeente van Jezus Christus is een mondige gemeente, dat wordt vandaag door praktisch niemand betwijfeld”. Met deze woorden wordt met de hand onder de kin van de gewone kerkleden gestreken: zoet maar brs. en zrs., jullie mogen nu (vandaag) ook meepraten en meebeslissen over alle kerkelijke zaken. Maar die zachte hand wordt een harde vuist waarmee in de laatste zin (pagina 115, kolom 4) op tafel geslagen wordt:

„Daarbij geldt het voor de ambtsdragers de zo verantwoordelijk stellende uitspraak van de apostel: Gods medearbeiders zijn wij (de theologen? B.), en voor de gemeente (de gewone kerkleden, B.) het heerlijke woord van dezelfde: Gods akker, Gods bouwwerk zijt gij”. God's akker waar de theologen op en overheen kunnen lopen. Dit is niet cynisch geschreven, want de feiten in de kerkgeschiedenis tonen aan dat bij elke „godsdiensttwist” de gemeente als lucht werd beschouwd en behandeld. In 1 Kor. 3:9 staat: God's medearbeiders zijn wij. Wie zijn die wij? Dat zijn de apostelen Paulus en Apollos, zie vers 5. Maar er zijn geen apostelen meer; hoe kan br. Janssen zichzelf - en eventueel ook de ouderlingen als hij die tenminste in de „wij” begrepen heeft - tot apostel(en) promoveren? Hij (en de eventuele ouderlingen) behoort (behoren) zelf ook tot de gemeente; is (zijn) zelf een deel van de gemeente. Dat heersen over de Schrift, dat Schriftmisbruik van 1 Kor. 3:9 is een gevolg van het niet goed zien wat de plaatselijke kerk is. De oorzaak is dat br. Janssen en alle Calvinisten (inclusief Calvin zelf) de plaatselijke kerk in 2 aparte klassen hebben ingedeeld, lees: gescheurd. Het hele artikel van br. Janssen is er van doordrenkt: er wordt telkens gesproken over kerkeraad EN gemeente of ambtsdragers EN gemeente of „regeerders” EN „ge-regeerden” (pag. 115, kolom 3).

De kerk is geen twee-eenheid. Paulus heeft geen brieven aan de kerkeraden geschreven maar aan de gemeenten. Als ik het woord „gemeente” gebruik, heb ik ook de ouderlingen en diakenen op 't oog, want een gemeente zonder ouderlingen en diakenen is geen gemeente. Die twee-eenheid, die twee klassen in de gemeente die br. Janssen en alle Calvinisten voorstaan, is ook een gevolg van onschriftuurlijke bewoordingen, die die 2-klas-senleer op de been moeten houden. In het artikel van br. Janssen komt 10 maal het onbijbelse woord kerkeraad voor; 11 maal het onbijbelse woord ambtsdragers en 5 maal onschriftuurlijke termen als ambt, ambtelijk, ambtsdienst enz.

Echter er schijnt een lichtpuntje in het artikel te zijn, want br. Janssen twijfelt zelf aan al het door hem geschrevene; hij gelooft het zelf niet meer. Op pag. 115, kolom 4 schrijft hij nl: ... zullen wij (wie zijn die wij? B.) er goed aan doen ons opnieuw op de mondigheid van de gemeenten te bezinnen en daarvoor zorgvuldig met de Bijbel te rade te gaan”. Ook de woorden „mis-schien” en „vermoedelijk” op pag. 98, kolom 1 en 2 doen zeggen dat br. Janssen het zelf niet meer weet. Er is meer verkeerd in het artikel aan te wijzen, maar het voornaamste is nu gezegd.

J. W. Bonker
27 Little John Road
Armada (W.A.) 6112
(Australia)

Antwoord

Inzender verwijt mij eeuwenoude clichétermen. Dat zal wel slaan op wat hij verderop onbijbelse woorden en termen noemt, als kerkeraad, ambt, ambtsdrager enz. Maar dit is dan wel een zeer persoonlijk oordeel, dat men overigens ook wel bij bepaalde secten tegenkomt: het slechts willen gebruiken van puur bijbelse termen en bewoordingen. IN de kerk is het echter altijd geoorloofd en noodzakelijk geacht bij het nadenken over de bijbelse gegevens gebruik te maken van bepaalde termen en uitdrukkingen, die niet in de Heilige Schrift zelf voorkomen, maar bijbelse gegevens samenvattend benoemen. Bekende voorbeelden zijn: Drieëenheid, sacramenten e.a.

De kern van het verwijt van inzender ligt in wat hij noemt de indeling van de gemeente in twee klassen: ambtsdragers en 'gewone' gemeentelieden. Het is een verwijt dat niet mij alleen treft, maar 'alle calvinisten', inclusief Calvin. Hier blijkt duidelijk dat hij de Calvinistische, gereformeerde ambtsopvatting afwijst. Deze wordt hierdoor gekenmerkt dat zij het ambt niet zoals allerlei congregationalistische groeperingen opvat als puur orgaan van de gemeente, dat de gemeentewil heeft te vertolken en uit te voeren, maar daarin erkent het element van de door God ingestelde dienst,

waardoor de gemeente wordt geleid en geweid en dient gebracht tot de rechte mondigheid. Duidelijk spreekt Paulus daarover in Ef. 4: En Hij (Christus) heeft zowel apostelen als profeten gegeven, zowel evangelisten als herders en leraars, om de heiligen toe te rusten tot dienstbetoon ... totdat wij allen bereikt hebben ... de mannelijke rijpheid enz. En tot de oudsten van Efeze zegt dezelfde apostel in Hand. 20 dat de Heilige Geest hen heeft gesteld tot opzieners om de gemeente Gods te weiden, vers 28. Petrus spreekt soortgelijk in het vijfde hoofdstuk van zijn eerste brief. Ontkennen deze apostelen daarmee dat ook de ouderlingen tot de gemeente behoren en delen zij de gemeente zo in in twee klassen en scheuren zij haar op deze wijze? Niemand zal dit durven beweren, ik denk ook de inzender niet. Maar waarom dan zijn verwijt aan de calvinisten, die hier eenvoudig de Heilige Schrift eerbiedig naspreken en zich ver houden van alle moderne democratische ideeën? Als de inzender de moeite wil nemen mijn artikelen nog eens rustig na te lezen, zal hij zien dat ik juist de Roomse indeling van de gemeente van Christus in twee klassen: priesters en leken, met nadruk heb afgewezen. 'Onderscheiding in' is niet hetzelfde als 'scheiding van'. Als ik in het ene huis onderscheid tussen dak en muren maak, maak ik die twee toch niet van elkaar los en stel ik ze toch niet tegenover elkaar?

Vrij breed heb ik getracht aan te tonen dat het feit, dat de gemeente ambtsdragers van God heeft ontvangen, die haar hebben te leiden en te onderwijzen, niet strijdt met haar mondigheid, omdat al het werk van de ambtsdragers deze mondigheid juist heeft te dienen en steeds verder heeft te verwerkelijken. Daarom strijdt de eerste regel van mijn artikelen allerm minst met de laatste.

Daarover nog een enkel woord. Het betreft hier het citaat uit 1 Kor. 3:9, waar Paulus schrijft: Gods medearbeiders zijn wij - de ambtsdragers geldt dit, schreef ik - Gods akker, Gods bouwwerk zijt gij - dat is de gemeente, zei ik. Inzender maakt van de ambtsdragers de theologen, die op en over de akker heenlopen. Maar ambtsdragers en theologen ... dat zijn twee geheel verschillende zaken. Een theoloog behoeft in het geheel geen ambtsdrager te zijn en vele ambtsdragers zijn helemaal geen theologen, denk maar aan de ouderlingen. Ik paste het eerste deel van 1 Kor. 3:9 op de ambtsdragers toe, maar er zijn Paulus en Apollos mee bedoeld, zegt br. Bonker en er zijn nu geen apostelen meer, hoe kan ik dit woord dan toepassen op mijzelf en eventueel op de huidige ouderlingen? Het is echter niet juist dat Paulus dit woord toepast op zichzelf en Apollos met uitsluiting van anderen. Hij vat daaronder ook andere medearbeiders in het evangelie samen, want hij zegt in vers 10: Ik heb als een kundig bouw-

meester het fundament gelegd, maar een IEDER zie wel toe hoe hij daarop bouwt ... Daarom kon ik dit woord toepassen op de ambtsdragers van Christus gemeente in de loop der eeuwen. Verder mag inzender bedenken dat ik deze artikelen niet schreef als ambtsdrager, maar gewoon op verzoek de kerkelijke rubriek in „Opbouw” een maand lang verzorgde. Hij mag weten dat ik bij de woorden: Gods medearbeiders zijn wij, ook niet aan mijzelf dacht, want ik ben in Nijverdal 'gewoon' gemeentelid, heb daar geen enkele ambtelijke functie. Als emeritus preek ik wel regelmatig ergens eenmaal per zondag, maar overigens zit ik in mijn woonplaats gewoon naast mijn vrouw in de rij en schik mij daar met dankbaarheid onder de prediking van ds. Bax en krijg ook regelmatig huisbezoek enz. Bij de woorden: Gods akker, Gods bouwwerk zijt gij, dacht ik met dankbaarheid dus o.m. aan mijzelf ...

De rest van zijn ingezonden stuk laat ik nu maar voor rekening van de inzender.

Nijverdal

G. Janssen

„Heer”

„Heer” - dat woord komt zo makkelijk uit m'n mond, deze vier letters zo vloeiend uit mijn pen.

Maar het is een belijdenis:
U bent de Meester,
ik uw knecht -
het eigendomsbewijs staat
genageld in uw handen,
gespietst in uw zij.

Vandaag ben ik jong:
ik ga en ik sta waar ik wil.
Morgen komt er misschien een ander
die mij een gordel omdoet
en mij brengt waar ik niet heen wil.

Heer, help mij dan om
- weg uit mijn makkelijke stoel,
mijn geriefelijk huis,
zonder brood en boter -
voor hun tribunalen te staan
en te zeggen: „Jezus is Heer,
mijn Heer,
en ik ken geen koning
dan de Gekruisigde”.

Heer, help mij U lief te hebben
- hoe scherp hun nagels,
hoe fel hun speerstoten -
tot het einde:

Dan komt de dag
dat U zult zeggen:
„Vriend, kom hogerop!
Je hebt het goede deel gekozen:
Mij”.

Dan heb ik niets te zeggen
dan dit ene: „Heer,
waar moest ik anders naar toe?
U hebt woorden van eeuwig leven!”

Johan Maardapper

terloops.....

door P. C. van Wijk - Zaltbommel

De verzoeking in de woestijn

(2)

Satanisch woordgebruik

Belangrijk is het ook te letten op het schriftgebruik van de satan. Hij citeert de bijbel letterlijk, daar 'mankeert het niet aan. Hij verandert geen woorden en laat geen woorden weg. Wel heel duidelijk komt dit naar voren bij de tweede verzoeking. De duivel wijst op enkele verzen uit Psalm 91. De dichter spreekt hier van zijn vertrouwen op God, van zijn verwachting dat God bescherming geeft, dat God een toevlucht is. Vanuit dat vaste geloof kan hij het zeggen dat geen onheil de gelovige zal treffen, dat God zelfs Zijn engelen zal inschakelen om hen te beveiligen.

Deze woorden uit Psalm 91 houdt de satan aan Jezus voor als hij Hem voorstelt van de tempel te springen. Het lijkt gevat maar het is geraffineerd. De satan doet alsof hij Jezus bij het geloof in God wil behouden, maar intussen probeert hij Jezus te brengen tot het verzoeken van God, het uit-proberen van God, het Zich losmaken van God. Zo wordt gebruik van de bijbel tot misbruik, tot onbruik. Zo wordt het gebruik van bijbelteksten en bijbelgedeelten tot een nietszeggend spreken.

Jeremia zegt tot het volk (23 : 16) dat de valse profeten 'spreken het gezicht van hun eigen hart, niet uit des HEREN mond'. Zo'n valse profeet is de satan. Hij wil Jezus hebben en daarom moet de Vader uit het gezichtsveld. 'Als je Gods Zoon bent, heb je God toch eigenlijk niet nodig, dan kun je alle dingen zelf wel regelen'.

Op deze manier wordt God overbodig, is Hij geen bron en geen norm meer.

Misbruik van Gods woorden kunnen we vandaag op verschillende manieren tegenkomen. Ik denk aan veel moderne bijbeluitleggers met hun schriftcritiek, die als het er op aankomt, Gods woord relativeren. Ik denk ook aan het starre denken van zgn. behoudende mensen die vaak geen enkel oog hebben voor het feit dat de bijbelschrijvers hun woorden hebben gesproken in bepaalde situaties. In beide gevallen wordt de bijbel geannexeerd ten behoeve van zichzelf.

Het kwaad in de wereld

De geschiedenis van Jezus in de woestijn plaatst ons ook heel duidelijk voor de vraag waar het kwaad in de wereld vandaan komt. Met die vraag zitten we vaak. Wij zeggen het vaak met de woorden van de duivel 'indien God werkelijk Vader is, waarom dan al dat lijden, al die narigheid?'

In de gereformeerde wereld is heel het wereldgebeuren vaak verbonden aan wat God van eeuwigheid zou hebben bepaald. Het is de vraag of dat juist is. 't Is de vraag of God de grote 'toelater' is. Bij de verzoeking in de woestijn is het in ieder geval duidelijk geworden dat de satan de boze is, zo openbaart hij zich. De satan wil het reddende werk van God in deze wereld tegenhouden. Jezus is naar de aarde gekomen om te redden en te genezen, om het lijden en de ziekte te overwinnen. Hij wil zelfs de woestijn doen bloeien als een narcis (Jesaja 35 : 1), van die woestijn maken een oord van vreugde.

Satan wil dat verlossende werk van Jezus tegenhouden, maar dat betekent ook dat satan alles te maken heeft met het kwaad in de wereld. In het evangelie van Johannes wordt hij genoemd de mensenmoorder van het begin. Ziekte en dood, vervolging en marteling hebben alles te maken met de duivel. In de woestijn probeert satan een wig te drijven tussen Jezus en Zijn werk.

Eén ding blijkt echter ook nog in de woestijn, nl. dat God er is.

Hij is de woestijn, Hij is daar waar honger en dorst zijn. De duivel doet alsof God buiten het gebeuren staat. Hij zegt tegen Jezus: 'aanbid mij maar en dan zal ik je alles geven'. Hij doet alsof God met deze aarde niets te maken heeft, alsof hij het op aarde alleen voor het zeggen heeft. Satan mag dan in de bijbel genoemd worden de overste van deze wereld, maar dat betekent niet dat God buiten deze wereld staat.

Jezus wijst ook deze verzoeking af, Hij vindt het allemaal ook wel genoeg en wijst de satan terug. Hij stuurt hem weg en dan is het ook afgelopen. Dat betekent niet dat satan heeft opgehouden Jezus te bestrijden. In Matth. 16 : 23 wordt ons verteld dat de Heiland zijn discipel Petrus een satan noemt als deze Hem wil afbrengen van Zijn roeping.

Over het kwaad, het lijden, de narigheid zullen we niet gauw uitgedacht raken. Dat alles zal bij ons vragen blijven oproepen, we zullen er nooit mee kláár komen. Maar één ding is toch wel duidelijk dat Jezus Zelf in dat lijden is gekomen, dat Hij Zelf smarten heeft gedragen. In het lijden, in de woestijn, kom je altijd Jezus tegen, niet als de wonderdoener maar wel als de redder. Hij draagt onze lasten, Hij is aanwezig in onze verwarring, Hij was bereid om in de woestijn Zijn leven te verliezen teneinde het zó te behouden.

Na de verzoeking

De evangelist Markus heeft maar een paar verzen gewijd aan de verzoeking in de woestijn, maar die verzen zijn wel veelzeggend (1 : 12, 13): 'En terstond dreef de Geest Hem uit naar de woestijn.

En Hij werd in de woestijn veertig dagen verzocht door de satan en Hij was bij de wilde dieren, en de engelen dienden Hem'.

Jezus heeft geweigerd van stenen brood te maken, maar nú komt er eten.

Jezus heeft geweigerd engelen te roepen om Hem te helpen, maar nú komen ze om Hem te dienen, te bedienen.

Jezus heeft geweigerd macht en heerschappij te ontvangen uit handen van de satan, maar nú heeft Hij zelfs macht over de wilde dieren.

Jezus mag ervaren dat aan wie heeft zal gegeven worden.

Eens vonden in de woestijn God en het volk Israël elkaar in het éne Verbond.

Hier vinden God en Zijn geliefde Zoon elkaar nadat die Zoon heeft laten zien echt een zoon van God te zijn.

En dan is het voor Jezus even een hemel op aarde.

In Openbaring 12 wordt ons verteld dat de vrouw 'die het kind gebaard had' wordt gevoerd naar de woestijn. De gemeente van Christus bevindt zich veelszins in de woestijn.

Maar in die woestijn kom je altijd Jezus tegen.

digd aan een vorm van zelfamputatie! Wij luisteren nu graag naar het relaas van Ds. P. K. Keizer, emeritus predikant te Groningen:

„Ik kwam in 1926 aan. Er was sprake van een nieuwe élan, een reformatie: terug naar de Schrift. Dat voelden wij als studenten. De Korte Verklaring begon te verschijnen, de reformatische Wijsbegeerte der Wetsidee kwam op. A. Janse sprak voor het studentencorps, terwijl ook Woelderink in die tijd met publiceren begon. De proffen waren plechtige heren voor ons, die steeds in jacquet verschenen. De ene was meer geliefd dan de ander, maar respect hadden we voor alle. Ik herinner me dat lector J. J. Esser ('Joost'), dat was de rector van het gymnasium, ook altijd in jacquet liep en dat hij het in zijn verstrooidheid eens gepresteerd heeft om na een receptie met een verkeerde, korte jas over zijn jacquet aan naar buiten te gaan!'

Ook over de colleges weet Ds. Keizer nog heel wat te vertellen. „De preekcolleges op zaterdagmorgen, dat waren hele gebeurtenissen. Je had behalve de professor vier critici-studenten, die moesten oordelen over de exegese van de tekst, thema en verdeling, de preek zelf en taal, stijl en voordracht. Eens was er een criticus - ik weet het nog goed - die zei iets van: „Professor, hij gedroeg zich daar achter de kathedraal als een ambtenaar van de burgerlijke stand die de blijde gebeurtenis die hem bericht wordt, niet aangaat". Ik denk dat de

preken toen reëler waren dan vroeger en dat er meer en dieper in de Schrift werd gestudeerd. Prof. Hoekstra kon heel goed praktische toespitsingen maken, ook al door het werk van Woelderink. Hoekstra liep ook wel eens op zijn tenen. Dat gebeurde als iemand aan het preken was en teveel uit zijn boekje voorlas. Dan was hij er ineens bij, nam het boekje weg en zei héél zachtjes: gaat u maar verder, meneer!"

„We werkten veel harder dan de studenten aan de VU! Ik had wel bezwaar tegen het systeem van collegegeven. Alles werd letterlijk gedicteerd. Je kwam op college en je moest schrijven, schrijven, schrijven. En later verschenen die dictaten allemaal in druk. De dogmatiek van Honig bijvoorbeeld heb ik helemaal overgeschreven. We waren toen praktisch alleen op de Duitse (continentale) theologie georiënteerd. Wie kon één van de moderne talen spreken? De Koreanen doen het thans beter! Veenhof en Holwerda staken er toen reeds „bovenuit". Veenhof was als student al docent!"

Het novitaat was vroeger strenger dan in onze tijd. Ds. Keizer vond het toen beter. „Het was niet vernederend, maar wel opvoedend. Je had jongens die als het *lux familiae* naar Kampen kwamen, popperdepopperdepop, nee maar! En die werden dan even op hun krent gezet, héél nuchter. We hebben veel gelachen en vier jaar lang veel plezier gehad, echt studentikoos, geestig. Er waren ook de congressen in Lunteren, van de Calvinis-

persschouw

Herinneringen

Het mag wel tot de meest boeiende lektuur gerekend worden wanneer iemand zijn herinneringen op papier werpt en in pittige vorm en via een smeuïge woordkeus aan de lezer weet te presenteren. Bij het opruimen van onze studeerkamer - een erg noodzakelijke bezigheid zo nu en dan! - viel ons de „Variant" in handen, die (als wekelijks bijvoegsel van het „Nederlands Dagblad") ter gelegenheid van de Schooldag 1980 was uitgegeven. Daarin vertellen verschillende predikanten van hun ervaringen tijdens hun studententijd in Kampen. De opsomming van de diverse wederwaardigheden levert tegelijkertijd nog een stukje kerkgeschiedenis op. We geven het onderstaande uitvoerige citaat dus niet om een nostalgische houding te stimuleren. Maar wij leven wel in de overtuiging, dat iemand, die het verleden afzweert, zich bezon-

tische Studenten Beweging, dat is begonnen in 1926, onder stimulerende leiding van prof. v. Vollenhoven en prof. Dooyeweerd. Ja, het was een mooie tijd. Als ik terugdenk aan ons studentenhuys (Meester, Van Bruggen, 't Hart), boven een winkel en dat we zaterdagavonds elkaar soms schoren, om over enkele uren nog op tijd in de Burgwalkerk te zijn".

„Bij Greijdanus moest je je zaakjes geleerd hebben. Je kwam anders belist niet door je tentamens heen. Bij Ridderbos moest je geluk hebben. Honig, ja... hij haalde eruit of je echt geloofde, wat je op dogmatisch terrein beweerde. En Bouwman, dat was een nuchtere, praktische christen. Als ik moeilijkheden had gehad, was ik naar Bouwman toegegaan". Hij moet nog lachen als hij denkt aan het almanakplaatje bij Greijdanus' gevleugeld woord: „De heren moeten weten wat paaaast en niet paaaast": een waslijn met schoenen in alle soorten en maten (Greijdanus had als jongen in een schoenmakerij, die van de vader van ds. D. van Dijk, gewerkt, „met stukken leer in plaats van leerstukken").

Studiebegeleiding zoals tegenwoordig, was er in die jaren twintig nog niet. „Gelukkig niet", zegt ds. Keizer. „Het hele programma stond vast. Je deed je „propjes" in één jaar, in het tweede jaar deed je die tentamens en in het derde jaar die, en vervolgens. Anderzijds, wie eenmaal uitviel, ja die moest maar zien hoe hij verder ging. Zulke studenten werden „overjarig koren" genoemd. We hielpen ze wel als medestudenten, daarvoor zou studiebegeleiding wel goed zijn geweest. Maar ik voel niets voor professoren met een zweep".

Aan het slot valt het woord: studiebegeleiding. Daaronder verstaan wij in onze kerkelijke kring momenteel wat anders dan vroeger. De begeleiding van onze theologische studenten is vanuit de kerken opgezet om accenten te leggen, die men zo niet tegenkomt in het opleidingsinstituut, dat men voor de voorbereiding op het ambt van Denaar van het Woord gekozen heeft. Voorts dient de genoemde arbeid om het contact tussen de studenten onderling te bevorderen en de band aan onze kerken te verstevigen. Een theologisch student mag kerkelijk gezien geen zwevende figuur worden! De betrokkenheid op de kerken, die hij D.V. als predikant gaat dienen, is van eminent belang. Men is zich dat zelf ook terdege bewust! Vandaar, dat men via de vraag of er straks wanneer men is afgestudeerd nog wel plaats zal zijn in de kerken, soms in een crisis terechtkomt. Wij kunnen onze studenten helpen. Niet alleen via onze belangstelling voor hun studie. Ook niet alleen langs de weg van financiële steun. De kerken blijken immers echt bereid te zijn voor dit werk geld te geven. En daarvoor zijn wij hartelijk dankbaar! Maar de hulp, die wij hun mogen bieden is **ons gebed!** Laten wij onze studenten en heel de zaak van de opleiding tot het predikambt in onze gebeden een ruime plaats bieden. Want wij kunnen alleen van zegen spreken als wij ons afhankelijk weten van Hem, die alle dingen in kerk en wereld leidt!

Enschede

O. Mooiweer

boekbespreking

„Nu weten jullie waarom ik huil en schreeuw, waarom ik gek ben"

Samenstelling:
Frans de Stoppelaar en
Henk Vermaas.

Uitgave: J. H. Kok, Kampen
ISBN 90 242 0465 8

Een bijzondere dichtbundel, samengesteld door twee mensen die werkzaam zijn in de psychiatrie. U moet van dit boekje niet verwachten dat de gedichten allemaal de toets van de literatuurkritiek kunnen doorstaan. Ook zal niet ieder gedicht aanspreken. De bedoeling is geweest iets te laten zien (lezen) van wat mensen moeten doormaken die of zelf in psychische nood verkeren of ermee worden geconfronteerd. In zo'n situatie worden dingen geschreven die we misschien niet direct tegen anderen zeggen, maar die we wel aan het papier durven toe te vertrouwen, en vaak pas veel

later door anderen worden gelezen. Dat geeft dit boekje een bijzondere, emotionele, diepgang.

De gedichten zijn geschreven door bekende en onbekende Nederlanders. Van de in de literatuur bekend geworden schrijvers noem ik o.a. Gerrit Achterberg, Hendrik Marsman, Willem de Mérode en Jan Arends, die allen van dichtbij met het thema „Psychische ontregeling" in aanraking kwamen.

Deze bloemlezing geeft aan wat het voor iemand kan betekenen als zijn eigen vrouw hem niet meer herkent (het ontroerende gedicht „De dominee" van Harm Houtman), of als moeder dement wordt. Het laat ook zien hoe het kan zijn als iemand overspoeld wordt door angsten of een ander gevoelsmatig niet meer kan bereiken. Sommige gedichten uit kritiek op de „kille" hulpverlening („Direkteur" van Gerrit Achterberg).

Mensen die zich willen verdiepen in deze - vaak maar nauwelijks grijpbare - leefwereld kan ik dit boekje zeer aanbevelen. Het leert ons tevens voorzichtig te zijn in ons oordeel over „anderszinnige" mensen, want morgen kunnen we zelf met dit thema geconfronteerd worden. In ieder geval geeft het aanleiding tot iets meer begrip dan het gemiddelde vooroordeel waar de samenleving mank aan gaat.

H. Algra (Den Helder)

kerknieuws

Bunschoten/Spakenburg - Scriba: L. Bos, Prinses Irenestraat 26, 3751 DJ Bunschoten/Spakenburg. **Verhuisd** - Ds. J. Verhoef is verhuisd van Tukseweg 62 te Steenwijk naar Oosterduift 173 te Steenwijk. Postcode 8332 DD Steenwijk, telefoon 05202 - 135 97.

Ds. H. Amelink is ook verhuisd. Hij woont nu Revisstraat 40, 7121 VZ Aalten, tel. 05437 - 37 18.

Regio Arnhem - Kort verslag van de regionale vergadering in de regio Arnhem, gehouden op donderdag 14 mei 1981 in de Johanneskerk te Apeldoorn.

1. Opening: Ds Plooy opent de vergadering, leest 1 Thess. het eerste hoofdstuk en gaat voor in gebed.

Ds Plooy fungeert op verzoek van de roepende kerk Aalten/Winterswijk als praeses.

2. Alle credentiebrieven blijken aanwezig met uitzondering van de brief van de kerk van Nijmegen.

3. Het moderamen wordt gevormd door Ds Plooy, praeses, Br. Boer, scriba en br. Van Helden, assessor.

4. De notulen van de regiovergadering d.d. 26 maart 1981 worden na een kleine correctie goedgekeurd.

5. Ingekomen stukken: van br. J. H. Weyenberg uit Apeldoorn werd een

brief ontvangen met een verzoek hem opnieuw preekconsent te verlenen. Dit verzoek wordt ingewilligd. Het consent wordt verlengd tot 1 augustus 1982.

6. Rondvraag: Eén der kerken brengt de dwaling van de katholiek-apostolische beweging ter sprake. Een nota ter bespreking van deze dwaling wordt onder de afgevaardigden verspreid. Uit de bespreking blijkt het gevaar van deze beweging.

De kerk van Nijmegen heeft contact gelegd met het Evangelisatie-project '82. De indruk bestaat dat hier sprake is van een positief te waarderen initiatief.

De kerk van Ede brengt een brief van de kerk van Maastricht betreffende financiële steun ter beroeping van een predikant ter sprake en vraagt om meer informatie. De instelling van een landelijk deputaatschap zou een oplossing kunnen bieden.

Ede vraagt hoe de verhoudingen met de chr. gereformeerden zich plaatselijk ontwikkelen. Het blijkt, dat in sommige kerken een goede verstandhouding groeiende is, in enkele kerken is deze groei niet waarneembaar. Wel worden de contacten waar mogelijk geïntensiveerd.

De kerk van Apeldoorn zal als roepende kerk medio oktober de regiokerken opnieuw bijeenroepen. Apeldoorn, 16 mei 1981

M. A. van Helden, assessor

Kort persverslag van de vergadering van de Ned. Ger. Kerken in de regio Arnhem, gehouden op 2 juli 1981. Namens de roepende kerk van Apeldoorn opent Ds. F. van Deursen de vergadering, leest 1 Tim. 3:1-7 en gaat voor in gebed.

Het moderamen wordt als volgt samengesteld:

Ds. F. van Deursen - praeses

br. Wassink - scriba

br. Raven - assessor

Het agendum wordt vastgesteld.

De credentiebrieven worden in orde bevonden. Alle kerken zijn wettig vertegenwoordigd, behalve de kerk van Nijmegen, die bericht van verhindering zond.

Vervolgens vindt het praeparatoir examen van cand. W. Smouter plaats. De vergadering gaat accoord met de bespreking van de preek over Maleachi 1:2-5, zonder eerst de preek aan te horen, daar allen de preek tevoren hebben ontvangen.

Na bespreking van de preek heeft niemand van de vergadering bezwaar het examen voort te zetten.

Examinatoren:

O.T. - Ds. F. van Deursen -

Jesaja 1

N.T. - Ds. C. P. Plooy -

Hebr. 4:15 - 5:10

Geloofsleer - Ds. K. B. Holwerde -

art. 21 Bel. des Geloofs

Unaniem besluit de vergadering cand. W. Smouter toe te laten tot het staan naar het ambt van Denaar des Woords. Ds. van Deursen geeft van dit besluit met vreugde kennis aan cand. W. Smouter. Wenst hem Gods zegen en wijsheid toe.

Hierna gaat Ds. Plooy voor in dankgebed.

Na een korte onderbreking wordt de vergadering voortgezet.

De notulen van de vergadering d.d. 14 mei 1981 zullen op de agenda van de eerstkomende regiovergadering worden geplaatst.

Preekconsent van cand. Weijenberg wordt door de vergadering verlengd tot 1 augustus 1982.

Persoonlijke rondvraag en rondvraag naar de kerken wordt gehouden.

Na vaststelling van het persverslag gaat br. de Rijk voor in dankgebed.

G. J. Raven, assessor

nieuws uit breder kring

Conferentie over opwekking - Van 21 t/m 25 september houdt de Europese Evangelische Alliantie (EEA) een conferentie in Nederland met als thema „Revival - Opwekking".

De EEA bestaat uit landelijke organisaties, waarin reformatische en evangelische christenen samenwerken, met als doel om stimulerend bezig te zijn met evangelieverkondiging en de opbouw van het geestelijk leven.

De conferentie vindt plaats in het nieuwe congrescentrum „De Burght" in Haamstede op Schouwen-Duiveland, omdat het aantal deelnemers uit de bij de EEA aangesloten landen naar verwachting groot zal zijn.

De lezingen, die in de conferentieweek gehouden worden, hebben betrekking op het thema „Opwekking" en dat betekent dat - in het licht van de Bijbel - gesproken zal worden over onderwerpen als: opwekking en discipelschap, maatschappij, eenheid, evangelisatie, zending en de wederkomst van Christus. Ook de opwekkingen, die in de loop der eeuwen in

Europa hebben plaatsgevonden, zullen ruime aandacht krijgen. Sprekers zijn o.m.: dr. J. Orr (Fuller Theological Seminary), dr. Richard Lovelac (Gordon Conwell Seminary, Massachusetts), dr. George Peters, ds. Winrich Scheffbuch, ds. Asbjorn Johansen (Noorwegen), Peter Scheider (secretaris Evangelische Alliantie Duitsland), ds. Ph. Decorvet (Zwitserland).

Voor vertaling word gezorgd. Het is - beperkt - mogelijk dat belangstellenden deelnemen aan de conferentie. Inlichtingen daarover kan men verkrijgen bij: de heer J. Stap, Nolensstraat 8, 6702 CS Wageningen, tel. 08370 - 2 09 82

Shalom - Ook dit jaar zal er onder de naam 'Shalom '81' weer een alternatieve vredeskrant verschijnen als uitgave van de Stichting Bijbel en Vredesvraagstukken.

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds. H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

De krant zal dit jaar voor het eerst in een 40 pag. tellend magazine-formaat verschijnen.

Shalom '81 bevat o.m. artikelen over: Het zwaard van de overheid en Rom. 13 (van de hand van de Ned. Herv. drs. A. Noordegraaf), het pacifisme en de Russische visie op een kernoorlog (door drs. J. A. E. Vermaat). Verder bevat de krant een uitgebreide schets van de recente ontwikkelingen op militair en strategisch gebied, die naar het oordeel van de Shalom-redactie het afschrikwekkendste gewicht tussen Oost en West gevaarlijk labiel hebben gemaakt.

Vraaggesprekken zijn er o.m. met de Russische dissident Koesnetsov en met dr. H. G. Geertsema van l'Abri Nederland over 'Toekomstverwachting onder de dreiging van een atoomoorlog'.

Aan Shalom '81, waarin ook dit jaar de discussie niet wordt geschuwd, wordt verder o.m. meegewerkt door prof. dr. J. Douma, drs. Pieter van Kampen, drs. H. C. Couprie en mevr. Hanne van Leeuwen.

Alle kerken en prot. chr. middelbare scholen zijn schriftelijk over de nieuwe Shalomkrant geïnformeerd.

Vanaf ca. 25 augustus zal de krant voor verspreiding beschikbaar zijn. Bestellingen voor Shalom '81 kunnen worden gedaan bij Postbus 3035, 1400 EA Bussum, tel. 02159 - 33409. Om niet - zoals velen vorig jaar overkwam - achter het net te vissen, is het zaak de krant op korte termijn te bestellen.

Shalom '81 wordt gratis beschikbaar gesteld.

Wie mee wil helpen de kosten te bestrijden, die met de uitgave en verspreiding gemoeid zijn, kan dat doen via een gift op giro 4173827. (Om u een idee te geven: één krant kost ongeveer f 0,50).

Heruitgave acta synodale vergaderingen kringgemeenten - De archiefdienst van de gereformeerde kerken in Nederland is van plan in het komende najaar een fotografische herdruk uit te geven van de 'notulen van de algemene kerkelijke vergaderingen van de gereformeerde kerk onder het kruis, 1844—1869'. Daar blijkt veel belangstelling voor te bestaan, omdat dit vrijwel het enige bronnenmateriaal betreft dat over dit stukje vaderlandse kerkgeschiedenis bekend is.

De kringgemeenten, zoals ze kortweg worden aangeduid, ontstonden rond 1838 in de kringen van de afscheiding onder meer vanwege bezwaren tegen de herziening van de Dordtse kerkorde en tegen het publiek prijsgeven van de naam 'gereformeerd'.

Het eerste landelijke contact tussen een dertigtal van deze op zichzelf staande gemeenten vond plaats op 11 juni 1840 te Mastenbroek (Overijssel). Enkele jaren later, op 5 juni

1844, werd het nieuwe kerkverband op de eerste officiële algemene kerkelijke vergadering te Linschoten geconsolideerd. Daarna kwamen de kringgemeenten bijna jaarlijks in een synodale vergadering bijeen. Dit duurde zo tot het jaar 1869, toen zij zich herenigden met de christelijke afgescheidenen.

Bekende figuren uit deze kring waren o.a. ds. W. H. Gispens, 'luitenant' Smitt en ds. C. van den Oever.

Van de acta (notulen) van de algemene kerkelijke vergaderingen van de gereformeerde kerk onder het kruis, die ongeveer 300 pagina's beslaan, zal in november de heruitgave worden verzorgd. De prijs komt per exemplaar tegen kostprijs op ongeveer f 30,— inclusief de verzendkosten.

Belangstellenden voor één of meerdere exemplaren kunnen zich schriftelijk melden bij het algemeen secretariaat GKN, kamer 15, Postbus 202, 3820 AE Leusden. Hier kunnen ook nadere inlichtingen over de uitgave worden verkregen.

Soemba

De gebruikelijke verantwoording per kwartaal van particuliere giften loopt deze keer van 1 april tot 15 juni 1981. U heeft een mooi bedrag bijgedragen. Onze hartelijke dank.

Wij ontvingen bijdragen van: mw. W.M.A. te 's-G., mw. G.B. te B., M. J.B. te D., J.B. te W., S.v.d.B. te W., mw. D.C.C. te A., D. en C.D. te E., G.J.D. te N., M. de J. te R., J.M. te A., J.D.S. te D., K.T.B. te H., mw. A.V. te 's-G., A.V. te K., mw. J.H.V. te 's-G., mw. J.M.V. te 's-G., H.V. te W., P.V. te L., A.P.v.W. te V.

Ds. P. P. Goossens is op Soemba - wij hoorden het via zijn vrouw - opgewekt aan het werk. De school is nu gereed. Ook andere zaken zijn er vele te regelen. Hij zal hierover zelf wel meer vertellen, als hij terug is. Of eerder in brieven. Zijn vrouw is 18 juni ook naar Soemba vertrokken en in juli volgt de oudste zoon Paul. Zij zullen gedrieën in het najaar terugkomen.

Met enige hulp hebben wij in het 1e halfjaar aan de verplichtingen kunnen voldoen. Voor het 2e halfjaar 1981 is er momenteel echter vrijwel niets op de postrekening of in kas. Uw

penningmeester heeft dit uiteraard reeds aan het nieuwe Conventsbestuur gemeld, doch meende dit u ook zo te mogen vertellen.

De werkers - in casu de fam. Goossens - zijn in Soemba aan het werk. Wij hoorden bijvoorbeeld dat na de prediking van Gods Woord ook Zijn Geest daar zichtbaar de instelling veranderd. In de maatschappij en de contacten van de mensen onderling. Nog in geringe mate, maar duidelijk. Zullen wij dat werk steunen? Met gebed en met gaven? Van particulieren en ook van kerken? Er zijn kerken die nog de mogelijkheid hebben een collecte te houden voor Soemba. Het is hard nodig!

Het postgironummer is 1687238 van penningmeester Zendingscommissie Ned. Ger. Kerk te Maasluis.

Jongeman, 35 jaar,
bel. lid Ned. Geref. Kerk,
werkzaam in de bouw — eigen
woning — is eenzaamheid beu —

zoekt SERIEUZE KENNISMAKING met lieve vrouw

— leeftijd van 27-43 jaar —
om tot een huwelijk te komen.

Brieven onder nr. 28-8 bur. „Opbouw”,
Nooitgedacht 3, 3701 AL Zeist.

AANGEBODEN TEGEN PORTOKOSTEN

**200 preken, serie Romeijn
1958-1970**

**25 preken W. en R.
1951-1958**

**225 nrs' Opbouw 1975-1980
(geen complete jaargangen)**

Telefoon administratie: 03434-4288.

Den Ham (omg. Ommen-Hellendoorn)

Te huur in bosrijke omgeving

ONZE STENEN VAKANTIE-BUNGALOW

geschikt voor twee gezinnen.
Vanaf 29 aug., ook kerst en/of
Oud- en Nieuw.

Inlichtingen: 085-648394.

Voor al uw
handels- en familiedrukwerk - boeken en folders
is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”
Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist

Opbouw-uitgaven

Door het invullen en opsturen van onderstaande bestelbon kunt u verschillende door „Opbouw” uitgegeven brochures bestellen.

Alle prijzen zijn exclusief portokosten!

Tegelijk met de toezending van de bestelde uitgaven ontvangt u een accept-girokaart met daarop het verschuldigde bedrag vermeld.

De ingevulde bon kunt u in een open envelop zonder postzegel sturen naar:

**Administratie Opbouw,
Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum.**

Gaarna ontvang ik:

- ex. Prof. C. Veenhof, Jona (Hulp bij Bijbelstudie) à f 1,50
- ex. Drs. H. de Jong, Ongehuwd samenwonen à f 2,60
- ex. Ds. M. R. van den Berg, Jeremia (Hulp bij Bijbelstudie) (plm. 194 pag., gebonden uitgave) à f 10,—

Naam:

Adres:

Woonplaats (postcode)

Handtekening:

Van „Jona” is nog een beperkt aantal aanwezig.